

fejekben lévő sok kicsi – dichotóm struktúrával magyarázható. De ez majdnem természetes: csak ritkán és csak keveseknek adatik meg, hogy egyetlen jól működő fogalmi konstrukcióval egyszerűen mindent a helyére tegyenek, s alig van ember, aki a siker láttán ne hajlana a túláltalánosításra.

*

Végezetül csupán egyetlen megjegyzés: az orosz gondolat felemáságának mindenütt fölbukkanó problémája mellett talán még egy dolog alapján közös nevezőre lehetne hozni az utóbbi években kiadott orosz témájú könyveket. Egy olyan szellemi közegben – ti. a magyar szellemi élet szellemi közegében – elmélkednek a Kelet-Nyugat problematikáról, s a nyugat-európai fejlődésen kívüliség gondolatáról, amelynek magának is az odatartozás vagy a kívülállás – a „részesei vagy csak a történelem peremére rekedt szemlélői vagyunk-e a nyugat-európai fejlődésnek?” – az egyik alapproblémája. További sajátossága ennek a közegnek, hogy a magyar közgondolkodást a szlavofil-nyugatos ellentéttel párhuzamos ellentét osztja meg a jozefinizmus óta. S ennek akkor is van jelentősége, ha a könyvek szerzőit kizárólag a szakmai érdeklődés vezette.

EPERJESI* GÉZA

AZ ÁLLAMPOLGÁRI JOGOK ÉGI MÁSA

A Jogtudományi Közlöny 1984. évi 12., tematikus száma
(XXXIV. évf., 665–708. old.)

Jogi folyóiratot laikus csak kivételesen vesz kézbe, s a szaklapot olvasó jogászok arányát sem szabad túlbecsülni. A legszélesebb és legvegyesebb mind szerzőit, mind olvasóit tekintve a *Jogtudományi Közlöny*, amely valahol középen helyezkedik el a főleg gyakorló jogászoknak szóló *Magyar Jog*, illetve a jogtudósok által saját maguknak írt *Állam- és Jogtudomány* között. A nyitottság ára a jellegtelenség volt: a lap sokáig rövid elméleti (igényű) tanulmányok halmaza volt felismerhető szellemi arculat és vonalvezetés nélkül. Az új szerkesztés (Halász József és Vörös Imre) néhány éve tematikus számokra tért át. A színvonal egye-

netlen, de a változás egészében véve pozitív. Az olvasó gyakran úgy érzi, hogy csupán az egyes jogágakról felgyülemlett cikkeket hozzák le egyszerre, viszont születtek átütő, a szakmán kívül is érdeklődést keltő, sőt közérdekű számok is.

Mindezeket a *Jogtudományi Közlöny* 1984-es 12., az állampolgári jogokkal foglalkozó számának megítéléséhez kellett előrebocsátani.

A téma aktualitása nyilvánvaló. Látszik-e már a gazdasági reform mellett szükséges társadalmi változás? Vajon mit tart a tudomány az állampolgári jogok érvényesüléséről a mai Magyarországon? „Ment-e előre” a jogtudomány a 20 évvel ezelőtti véleményekhez képest? (Vö. *Az állampolgárok alapjogai és kötelességei* című gyűjteményes kötet, Szerk. Halász József és mások, Budapest 1965.) S az elmélet mellett kapunk-e hiteles tényanyagot a szabadságjogok mai állapotáról?

A szám érdekes és tanulságos – de nem elég átfogó és reprezentatív ahhoz, hogy a fenti várakozást kielégítse. Vajon mi volt a szerkesztői koncepció?

Elvi áttekintés? Feltűnő, hogy nincs egyetlen államjogi tanulmány sem, noha a téma par excellence alkotmányjogi. A vezércikket polgári jogász írta, a két jogelméletes nem a szűkebb témához szól hozzá, a többiek igazgatási jogászok. A büntetőjogi garanciák fel sem merülnek. Ha nem az elvi alapokról, akkor talán a szabadságjogok gyakorlatáról kapunk képet? Ezt sem: az írások többsége nagyon elvont és általános elvi kívánalmak síján mozog, ha egyébként túlon túl körülhatárolt témája van is. Üdítő kivétel Holló András cikke az egyesülési jogról, amelynek második része kritikus „helyzetkép és értékelés” (bár ez is csak a jogszabály bírálatának szintjén). Ezen kívül csupán Sólyom László ismertet (lábjegyzetben) egy szabadságjogokat érintő „próbapert”.

Ami a szerzőket illeti, az 1965-ös kötetből senki sem szerepel. A következő nemzedék hangulatát reprezentálná a szám? A szerzők ugyanis mind fiatal kutatók (de nem mind kezdők – pl. két, keleti viszonylatban rendhagyóan fiatal egyetemi tanár is megszólal). Az, hogy egyik elvi tanulmány sem apologetikus, pozitív vonás ugyan, de nem biztos, hogy csak a fiatalokra jellemző: 1965 óta csak változtak az idők!

A szürke teóriával szemben az élet aranyló fáját (amely tudvalevőleg zöld) a televízió szerkesztőjének, Ilkei Csabának a cikke

képviseli a tömegkommunikáció szabadságának és az egyéni szabadságjogoknak az ütközéséről. Valóban mefisztói ötlet volt ezt a kontrasztanyagot a lap kellős közepére cseppenteni. Míg az ember a többi írás csendes és elvont garancia-követeléseit olvasva azon elmélkedik, hogy van-e ezeknek valami hatása, hogy legalább a szerzők elolvassák-e egymás cikkeit — hideg zuhanyként éri a valóság: egy nagyonis finom és kényes mérlegelést követelő helyzetben (lásd alább) mennyire nincs érzéke éppen a garanciális szemlélethez egy szintén e korosztályhoz tartozó, de hatalmi pozícióban lévő és érdekeit érvényesítő jogásznak; mennyire a 60-as évek elejének (joghallgató korának) közhelyeiben gondolkodik ma is (a közérdek elsőbbsége, a jog nevelő szerepe, a polgári demokrácia formális „játékszabályainak” és a szocialista jognak a szembeállítás). Félő, hogy ez a hozzáállás éppoly reprezentatív a hatalommal rendelkezők tekintetében, mint a többi szerző jámbor óhaja a befolyás nélküli, „független” tudósokra vonatkozóan.

Az általános benyomások után nem érdektelen az egyes cikkek lényegével is megismerkedni.

Sólyom László: *Polgárjog és polgári jog (A személyiségi jogok lehetőségei)* — Az egyes állampolgár elvileg is ki van zárva a „nagy gazdaságból” és az erre vonatkozó modern polgári jogból. Számára a fogyasztói minőség és az ezt kiszolgáló klasszikus liberális joganyag maradt. Ebben a jogi rezervátumban azonban az egykori lényeg, a kistulajdonra épülő szabadság és autonómia (politikai) perspektívája nincs már meg. Az igazgatáson kívüli szférában az autonómia számára más hordozó intézményeket is kell tehát keresni. Az egyik lehetőség a „személyiségi jogok”. Ezek a polgári jogi jogok elválaszthatatlanok a szabadságjogoktól. (Technikailag is: itt a bírónak jogot kell alkotnia, szembenálló szabadságokat mérlegelnie, s fordítva is: a szabadságjogok megsértése ezen az úton bíróság elé vihető!) Végül a szerző a személyiségi jogok fő csoportjait írja le, a nálunk aktuális problémákkal együtt. A magánszféra védelme: adatvédelem, a magánszféra megsértésével szerzett bizonyítékok felhasználása a rendőri és bírói eljárásban — a szerző ellenzi. Az életet és halált érintő személyes döntések: a fogamzásgátlástól az eutanáziáig. S végül „az egyéni életstílushoz való jog”: a megszokottól eltérő magatartásokkal szembeni türelem állami támogatása, az indokolatlan

szabályozások és az „engedelmesség rutinja” elleni fellépés; ez utóbbi az avantgarde és a kisebbségek jogi eszköze.

Sajó András: *Állandóság és dinamizmus a jogi szabályozásban* — Sokféle problémára hozzák fel mentségül, hogy túl sok az új jogszabály, illetve módosítás; vagy épp az ellenkezőjét, hogy a jog nem követi elég gyorsan a valóság változásait. Sajó tanulmánya ezeknek az érveknek az elvi lehetetlenségét fejt ki. Levezetésének hasznát a szerző egy szintén közkeletű tétel kritikáján mutatja be: ha — mint szokás — a törvényt tekintjük a stabilitás, a rendeleteket pedig a dinamikus alkalmazkodás hordozójának, akkor a rendeletalkotás kicsúszik a törvény irányvonala és korlátozásai alól. A társadalmi dinamizmus lényegét is a törvénynek kell megragadnia — ez gyakorlatilag a törvény súlyának visszaállítását és az állampolgári önszabályozás lehetőségeinek bővítését jelentené.

Holló András: *Az egyesülési jog a politika és a jog határán* — E tanulmányban olvasható az egyetlen (voltaképpen klasszikus, „jogállami”) elvi alapvetés. Alaptétele: az alkotmányos jogok csakis érvényesítésük konkrét és működő jogi garanciarendszerével együtt minősíthetők a szocialista demokrácia elemének. A hatalom és a polgár szabadságának határait megvonó politikai tételek akkor sem garanciák, ha jogi formát öltenek, sőt „jogalkalmazásnak” álcázva a napi politikai mérlegelés esetlegességének szolgáltatják ki a polgárt. Márpedig az ilyen politikai korlátok az egyesülési jogban tipikusak — mutatja ki Holló. Számára már az egyesülési jogot deklaráló alkotmányszöveg is problematikus. Az egyesülési jogot általában biztosító bekezdés (65. paragrafus 1. bek.) után már csak a tömegszervezetek és tömegmozgalmak létrehozásának lehetőségéről van szó meghatározott célokra (2. bek.). Nem tartalmazza az egyesülési jog jogi garanciáit és korlátait. A végrehajtás során ez a jog az egyesületi jogra szűkült. Az egyesületi törvényerejű rendelet (az alkotmány megkívánta törvény helyett!) erőteljes — és elvileg indokolhatatlan — hatósági beavatkozásokkal korlátozza ezt a jogot, amelyekkel szemben a bírói út nem minden esetben áll nyitva. A szerző a jogi garanciákat, az egyesülési jog szervezethez kötöttsége helyett egyéniesítését, valamint a teljes bírói kontrollt javasolja.

Ilkei Csaba: *Személyiség, társadalom, tömegkommunikáció* — A Magyar Televízió elvesztett (csak első fokon!) két személyiség-

védelmi pert: a bíróság is megállapította a riportalanyok jogát arra, hogy a velük készült műsor sugárzásához adott hozzájárulásukat visszavonják. Az első esetben egy munkás hívta ki vállalatához a tv-t az ott uralkodó „embertelen munkakörülmények” miatt. Az elkészült riport a bejelentőt mint összeférhetetlen, alaptalanul vádaskodó személyt mutatta be. A másodikban egy előzetes letartóztatásban lévő tolvaj lépett vissza, felesége követelésére, a Kék fény-ben történő szerepléstől. A másodfokú bíróságok és Ilkei szerint is, ezekben az esetekben közérdekből lehetőség van arra, hogy a hozzájárulás visszavonását ne vegyék figyelembe. E két esetből a cikkíró azt az általános következtetést vonja le, hogy a bírói gyakorlat a személyiségi jogokkal való visszaélést támogatja, bátorítja a deviáns elemeket, megakadályozza a társadalom önvédelmét, és hátráltatja a tömegkommunikáció társadalmi feladatának megvalósulását. A szerző érvei: a társadalmi érdek prioritása; a jogi oltalom csak az erényesekre vonatkozik, vagyis a személyiségi jogvédelem nem illeti meg azokat az „álszemélyiségeket”, akik érdemeiken felül jobb színben akarnak feltűnni. Így különösen nem rendelkezhet képmása közétételéről a bűnöző, mert a nevelés és megelőzés társadalmi érdeke erősebb személyiségi jogánál.

Szamel Katalin: *A közigazgatás lehetőségei az állampolgári jogok alanyi joggá transzformálásában* — Az állampolgári jogokat konkretizáló és megvalósító alanyi jogok egyrészt garanciát jelentenek, másrészt azonban, mint túlszabályozás, lerontják azokat. Normális esetben mégis *jogi* konkretizálásra kell törekedni: a végrehajtó hatalom ne érdekek mérlege legyen, hanem csakis már eldöntött prioritások végrehajtója. Ha az állampolgári jog alanyi jog formáját ölti, feltétlenül érvényesülnie kell. Mivel a gyakorlatban az ellenkező érdekek, vagy csupán az anyagi lehetőségek (pl. lakáshelyzet) az állampolgári jogok feltétlen érvényesülése ellen hatnak, a szerző az elméleti egyeztetési megoldásokat ismerteti (a „jogos érdek” védelme, a mérlegelés problémái, a közérdek, csoportérdek, egyéni érdek viszonya) — itt is azzal a hozzáállással, hogy lehetőleg jogszabály konkretizáljon, s az igazgatás döntése ellen mindig álljon rendelkezésre jogorvoslat.

Müller György: *A szakigazgatási szervezet meghatározásának joga a III. tanácstörvény önkormányzati koncepciójában* — Az

egy tanácsi „osztályok” régebben kettős alárendeltségben működtek: a tanács és az illető szaktárca alatt. 1969 óta a tanács dönt arról, hogy milyen szerveket hoz létre. A szerző részletesen ismerteti a mai helyzethez vezető utat: a központi igazgatás visszaszorításának eredeti szándékát, az „önkormányzat” programját és devalválódását a megvalósítás során, különösen a „helyi ügy”-, „központi ügy”, illetve az „állami ügy”-, „önkormányzati ügy” fogalmainak használhatatlanságát, amelyek a tanácsokat széles körben végrehajtó szerepre utalják.

Fekete Imrich és Tamás András: *Egy állampolgári jog kapcsán a környezetvédelem jogáról* – Igen részletes irodalomismertetés arról, hogy egyes országokban mennyire ismerik el a környezetvédelem jogát önálló jogágnak. „Nem mindegy – írja –, hogy az állampolgári jogot realizáló joganyag milyen konzisztenciát mutat.” Az önmagában érdekes cikknek azonban az állampolgári jogok számára több tanulsága nincs.

Az eleve általános cikkek még tovább általánosító rövid ismertetése könnyen keltheti azt a benyomást, hogy a tanulmányokban az alapkérdésekről nem mondanak többet, mint ami mindenütt, akár az újságokban is olvasható. Ez nem így van. Bár mennyire nem teljes, pusztán elméleti és vegyes az anyag, mégis sok tanulsággal szolgál, alkalmat ad fontos összefüggések felelevenítésére.

A korábbi irodalomhoz képest átkerült a hangsúly az alkotmány paragrafusairól *a jog egészére*, mégpedig működésben szemlélve. A cikkek az alkotmányos jogokat megvalósító jogintézményekről szólnak, sőt ezek köre a hagyományosan nem ide számított személyiségi joggal bővül. Elég élesen elválik a tanulmányokban a szabadságok megvalósításának két útja: egyrészt magának az államszervezetnek a megfelelő kiépítése és funkcionálása, másrészt az alkotmányos jogok egyéni kikényszerítése (bírói úton).

Az elsőként mondott eszközök vannak túlsúlyban, lásd az önkormányzati tanulmányt, Szamel cikkét és a „demokratikus jogalkotás”, különösen a törvény rangjának követelését Sajónál és Hollónál is. A közvetlen, egyéni kikényszerítést – szakmájából adódóan – a polgári jogász Sólyom preferálja. A szakmák szerint különböző megközelítés azonban fontos problémát jelez. Sólyom írja, hogy a demokratizálás intézményeit (hagyományosan) csakis a közjogban tudják elképzelni, s a polgári jogot eleve a (semleges)

vagyoniakra szorítják. Ez a szemlélet nyilván a polgári bíróságokra is hat, s nehezzé teszi, hogy kimozduljanak megszokott szerepük-ből. Az alkotmányos jogok perbeli érvényesítéséhez valóban „civilkurázi kell, felperes és bíró részéről egyaránt” (669. old.). Ilkei és Sólyom cikkének információi azt mutatják, hogy a bíróságok nem kapnak az alkalmon. De ha a bíróság nem, ki fog védelmet adni? Hisz az igazgatás – mint Szamel hangsúlyozza – éppen garanciális érdekből el kell hogy hárítson minden önálló mérlegelést, s csakis a garantált jogok végrehajtására kell (szabad) szorítkoznia. Visszaérünk a „jó törvények” követeléséhez és a kör bezárul?

A *Jogtudományi Közlöny* tematikus száma azért differenciáltabb képet ad. Kiemeli, hogy „jó törvény” alatt nemcsak az alkotmány deklarációit és a törvényeket kell értenünk, hanem a végrehajtási szabályok szövedékét is, amely a maga feltételeivel valóban kiméri a szabadság életterét, s ugyanakkor, hogy a szubjektív oldalt, a „civilkurázi” újból bekapcsoljuk, jobban formálja a jogalkalmazók szemléletét, mint az alkotmány. A rendelet és az utasítás az igazi iránymutatás a bürokrata számára! Mi mindent olvashattunk volna Holló cikkében, ha nem áll meg az egyesületi törvénytől, hanem sorra veszi a vonatkozó miniszteri rendeleteket indokolhatatlanul szoros ellenőrzési jogaikkal, vagy a fővárosi rendeletet, amely a rendőrség véleményét kéri be arról, hogy az egyesület működésének tárgyi feltételei megvannak-e. Ez az a pont, ahol a polgári bírói út mellett szükségessé válik a normakontroll is, az alkotmányvédő tanács, s méginkább a valódi alkotmánybíróság, amely nélkül a garanciarendszer nem teljes.

A szabadságjogok működésnek *egészében* való szemlélete mellett a cikkgyűjtemény a „mérlegelés vagy abszolút védelem” problémájára is ráirányítja a figyelmet. Ez a köz- és magánérdek közötti viszony kérdésével is összefügg. Szamel cikke elveti a feltétlenül védett „alanyi jog” és a mérlegeléstől függő „jogos érdek” elméleti megkülönböztetését – mondván, hogy a „végrehajtás fázisában” nincs gyakorlati különbség. Szerinte ugyanis lehetetlen minden alkotmányos jogot alanyi joggá tenni, másrészt bizonyos mérlegelésre mindig sor kerül (bár arra kell törekedni, hogy ennek alkalmazási köre és játéktere az igazgatásban a legszűkebb maradjon).

Ezek az általános igazságok azonban elveszik a probléma élet,

illetve elfedik az ilyen megközelítés veszélyét. Pl. Szamel Katalin is teljes jóhiszemmel ír arról, hogy „nincs azonban okunk... garanciákat keresni azokban az esetekben, ha a közösségi és magánérdek végső soron egybeesnek. Ilyenkor az államnak nem akad más tennivalója, minthogy kötelezze polgárait a saját érdekeiknek megfelelő cselekvésre”. Ilyen szabályok pl. a Köjál előírásai, a kötelező iskolai oktatás és hasonlók. Az esetleges (köz- és magán-) érdekellentét miatt pedig mindig meg kell adni a jogorvoslati lehetőséget. (691. old.). A gondolatmenet lefegyverző. Ám valójában eleve megnyugszik a rendeletalkotó bölcsességében – ez ellen még fellebbezni sem lehet! A garanciákról való lemondás azért veszélyes, mert nincs a mérlegelésnek egyértelmű határa sem tekintetben, hogy melyek ezeknek az ún. „jogosultság jellegű kötelezettségeknek” az esetei, sem arra nézve, hogy nem követel-e a köz minden általános igazságosság ellenére mégis méltánytalanul súlyos áldozatot az egyéntől. Vajon a végsőig elmehet az állam abban, hogy polgárait boldogságra (egészségre, műveltségre – és milyenre?) kényszerítse? Még e határesetekben is kitűnik tehát, hogy kell egy minimális, de feltétlenül garantált, beavatkozásmentes privátszféra, amelyet alanyi jog biztosít. Ez az első lépcsője annak, hogy ne áldozzák fel a közérdeknek az egyéni érdeket.

Szammel és Hollóval összhangban Sólyom általában megállapítja, hogy a „közérdek, nemzetvédelmi érdek olyan érvek, amelyeknek ma még konkretizálás nélkül is hitele van – velük szemben az emberi méltóság állandó megerősítésre szorul” (667, 669, 677, 690. old.). Holló kifejti, hogy az általánosságban tartott „puha” politikai korlátok – ilyen a „közérdek”, a „politikai és társadalmi rend” – működőképes jogi kategóriákba való áttétel nélkül gyengítik az alapjogok érvényesülését (676. old.).

A „jogiasítás” útja viszont – s ez régi demokratikus hagyomány – nem annyira a „közérdek” (egyébként is csak korlátozottan lehetséges) konkretizálása, mint inkább az azzal szemben álló érdekek jogi megerősítése egészen a közérdek érvényesülésének kizárásáig, az autonómia abszolút védelmet élvező azilumainak kialakításáig. Csak ezek a jogok teszik teljessé azt a garanciarendszert, amely – mint Holló tanulmánya elvi részében hangsúlyozza – *mindenfajta* demokrácia technikai minimuma.

Elgondolkodtató, hogy a *Jogtudományi Közlöny* egyetlen gya-

korlati cikke (Ilkei) minden lényeges pontban a fenti „elvi” posztulátumok ellenkezőjét mondja, még hozzá azzal az igénnyel, hogy véleményét elvi igazságnak állítsa be. Ilkei Csaba szerint nincs demokratikus technikai minimum, a polgári demokrácia alapjában különbözik a szocialistától, amelyben az állam és egyén politikai viszonyában „a társadalom politikai vezetése a meghatározó”, s amelyben pl. a személyhez fűződő jogok gyakorlását minden további nélkül korlátozzák „a jog társadalmi rendeltetésének és a társadalmi érdekek a prioritását előíró jogszabályok” (680. old.). Ebből a jogi garanciákat figyelmen kívül hagyó álláspontból aztán könnyen – és logikusan – arra a végképp hamis vágányra lehet jutni, ahová Ilkei is: a személyiségvédelem alanyi jogai szerinte csakis a „társadalmi megítélés” szerint arra érdemeseket illeti meg, „antiszociális álszemélyiségek”, és különösen a bűnözők nem vehetik ezeket igénybe – ez ugyanis joggal való visszaélés lenne.

Igaza van Ilkeinek abban, hogy a személyiségi joggal, mint minden joggal, vissza lehet élni, pl. fel lehet használni a bírálathallgatására. Ilkei két ítéletből vonja le azt az általános következtetést, hogy az ítélkezést a személyiségi jogok visszaélésszerű védelme jellemzi a tömegkommunikáció szabadságának rovására. Ez sem a tényeket tekintve, sem jogdogmatikailag nem áll. A bírói gyakorlat tendenciája ugyanis nem a személyiségvédelem kiszélesítése, hanem éppen határok közé szorítása és általánosságának visszavétele, mint az a Legfelsőbb Bíróság közzétett ítéleteiből egyértelműen kitűnik. Továbbá indokolatlan éppen a nyomorultak és kiszolgáltatottak feletti bírálathoz jogáért küzdeni – ezt a tömegkommunikáció különösebb akadály nélkül gyakorolhatja. Ilkei jogi érvelése pedig alapjában hibás, első- és másodosztályú alanyi jogokat feltételezni egyszerűen képtelenség. Az alanyi jogok mindenkit egyenlően illetnek. Témánk szempontjából az a jogbizonytalanság érdemel figyelmet, amelyhez a „puha” politikai értékítélet közvetlen jogi alkalmazása vezetett Ilkeinél. Ha ugyanis a „bűnmegelőzés” és „nevelés” mint közérdek általában erősebb (adott esetben) a képmáshoz való személyiségi jognál, miért ne lenne erősebb pl. az emberi méltósághoz való jognál, amelytől egyébként sem választható el (a kényszerű szereplés a tv-ben megalázó)? Miért ne szabadna akkor a vádlottat arcul is ütni? És ha ehhez is hatósági engedély

kell, mint a tv-ben való bemutatáshoz, milyen *más* elvi érvet tud felhozni a rendőrség, ügyészség, bíróság, amelynek alapján az egyik mód megengedett, a másik tilos? Ezt is a „közérdek” dönti el? Továbbá az sincs meghatározva, milyen bűnért fizet az ember a személyiségi jogvédelem elvesztésével (avagy milyen bűnökért szabható ki – s nemcsak a bíróság által – ez a „mellék-büntetés”). Ilkei példája szerint a beilleszkedni nem akaró izgága munkás is, aki bemószerolja a főnökséget, ilyen „álszemélyiség”, csökkentett jogú állampolgár lesz.

A tulajdonjog, a személyes szabadság és a képmáshoz való jog, illetve az összes személyhez fűződő jog egyenrangú. Hosszú történeti fejlődés eredményeképpen „természetes”, hogy nem lehet valakit megfosztani tulajdonától a „társadalom nevelése” érdekében, pl. mert „nem érdemli meg”. A – kivételes – vagyon-elkobzást, illetve a személyes szabadság elvonását az egész büntetőjog és büntető eljárás garanciarendszere bátyázza körül. A kisajátításhoz nem elég általában a „közérdek”, és a veszteséget egyébként is bőven kompenzálják. A személyiségi jog és a közérdek – itt valójában a tömegkommunikáció szabadsága – egymással szembeni mérlegelése épp ilyen kiépített, formalizált garanciarendszert követel meg. S mivel a hírközlés általában képes érvényesíteni az érdekeit, a mindenképpen érinthetetlen, abszolút védett személyi szféra itt gyakorlati szerephez jut. Természetesen minden zárt, garanciális rendszerben vannak értelmezést kívánó fogalmak, s óriási szerepe van a jogalkalmazási politikának, sőt az eljáró hivatalnok vagy bíró tisztességének és egyéni felfogásának is – ezért érdemel a *Jogtudományi Közlöny* szerzői által képviselt garanciális szemlélet nagyobb nyilvánosságot.

Dr. FUTÓ* ANNI

EDERE NECESSE EST

Zsidókérdés, asszimiláció, antiszemitizmus. Tanulmányok a zsidókérdésről a huszadik századi Magyarországon. Sajtó alá rendezte Hanák Péter. Gondolat, Budapest, 1984. 381. old.

Könnyű és némileg méltánytalan a válogatás bírálatával kezdeni a szöveggyűjtemény ismertetését. Elég a kötet tartalomjegy-